

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-38>

УДК 330.3

Скиба Ольга Олександрівна

кандидат біологічних наук, доцент,

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1512-9355>**Olha Skyba**

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ¹

INSTITUTIONAL STABILITY OF THE STATE AS A FACTOR OF ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC SECURITY

Анотація. Проведено оцінку інституційної стійкості держави за даними Індексу крихких держав та визначено основні шляхи її зміцнення задля сталого розвитку та економічної безпеки країни. Встановлено стрімке посилення крихкості України на фоні повномасштабного вторгнення росії в Україну. Основними факторами, що призводять до посилення крихкості України та відповідно зниження інституційної стійкості нашої держави є ті, що безпосередньо загрожують безпеці держави, зокрема зовнішнє втручання та військова агресія російської федерації. Крім того, величезний потік українських біженців, що спостерігався особливо на початку війни та внутрішнє переміщення населення, чиє житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території, став одним із факторів погіршення рівня стабільності України. Така негативна тенденція буде тільки поглиблюватися враховуючи умови повномасштабної війни, в яких перебуває Україна.

Ключові слова: національна стійкість, інституційна стійкість, економічна безпека, сталий розвиток, індекс крихких держав.

Summary. The institutional stability of the state was assessed according to the Fragile States Index, and the main ways to strengthen it for sustainable development and economic security of the country were determined. The analysis of the components of the Index of Fragile States showed that Ukraine received the maximum score (10 points) among all 179 countries for three indicators, which indicates a high level of instability of the country according to these indicators. A rapid increase in the fragility of Ukraine has been established against the background of the full-scale invasion of Russia into Ukraine. The main factors leading to the strengthening of Ukraine's fragility and the corresponding decrease in the institutional stability of our state are those that directly threaten the security of the state, in particular, external interference and military aggression of the Russian Federation. In addition, the huge flow of Ukrainian refugees, which was observed especially at the beginning of the war and the internal displacement of the population, whose housing is either destroyed, or is located in the zone of active hostilities, or in the temporarily occupied territory, became one of the factors that worsened the level of stability of Ukraine. Such a negative trend will only deepen given the conditions of a full-scale war in which Ukraine is. The threats that arise during the war cover all areas of the country's socio-economic development and negatively affect its level of institutional stability and economic security. That is why the analysis of Ukraine's international rating positions should be aimed at identifying negative factors in order to develop appropriate programs and measures to minimize their impact and strengthen the institutional stability and level of economic security of the state. In order to solve the problems that lead to a decrease in the institutional stability of the state to the influence of both external and internal challenges and threats, it is necessary to improve the institutional environment, conduct monitoring of economic stability based on defined indicators of the state of economic security.

Keywords: national stability, institutional stability, economic security, steel development, Fragile States Index.

Постановка проблеми. На сьогодні однією з найбільших загроз для національної безпеки України є те, що Російська Федерація продовжує

вести як збройну агресію проти нашої держави, так і гібридну війну у всьому цивілізованому світі [4; 10]. Протидія цим загрозам потребує значних

¹ Дослідження проведено в межах наукового проєкту «Організаційно-економічне забезпечення повоєнного сталого розвитку територій на основі інфраструктурно-сервісної методології розвитку інноваційних спільнот», що виконуються за рахунок коштів МОН України.

економічних і людських ресурсів, обсяг яких є вкрай обмеженим внаслідок повномасштабної війни, а також зміцненню національної стійкості у контексті сталого розвитку.

Національна стійкість охоплює протидію загрозам у всіх сферах – політичній, економічній, військово-політичній, інформаційній, соціальній, екологічній та дозволяє швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових станів [12]. Тому головний акцент у забезпеченні національної стійкості повинен бути спрямований на реалізацію стратегій випередження появи таких загроз та викликів, формування в державі та суспільстві стійкої системи несприйнятливості до них [6; 9]. Крім того, реальних зрушень в напрямі формування передумов сталого розвитку держави можливо досягти як за умов нарощення усіх складових соціально-економічного потенціалу, а саме: виробничої, природно-ресурсної, демографічної, інформаційної, науково-технічної та інноваційної складових, так і інституційних змін в економічній системі [2; 7]. Зміцнення інституційної стійкості держави до ризиків та різноманітних загроз, зменшення економічних та людських втрат повинно стати головним пріоритетом державної політики шляхом реформування інституційного середовища, зокрема докорінної зміни відсталих соціально-політичних інститутів та подолання деструктивних проявів інституційного розвитку держави, які потребують для свого відновлення часу та значних зусиль усього суспільства [1; 2; 5]. Таким чином, забезпечення сприятливих політико-правових і соціально-економічних умов для подальшого зміцнення економічної безпеки дозволить забезпечити стаке нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення національної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз [6; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свідчить про те, що питання збереження національної стійкості в сучасних умовах та забезпечення інституційної стійкості держави знайшли своє відображення в роботах вчених-економістів: А. Гриценка [1], Л. Жукової [2], Г. Капінос [3], Т. Коцка [4], С. Пирожкова [6], О. Резнікової [10], Н. Савіної [11] та ін. Однак, враховуючи існуючі проблеми в забезпеченні національної стійкості в умовах війни, подальшого вивчення потребують питання стійкості інституційного середовища для подальшого формування пріоритетів його зміцнення.

Метою дослідження було оцінити інституційну стійкість держави за даними Індексу крихких держав та визначити основні шляхи її зміцнення задля її сталого розвитку та економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На особливу увагу в контексті забезпечення еко-

номічної безпеки заслуговує рейтинг на основі Індексу крихких держав (Fragile States Index – FSI) розроблений Фондом миру (Fund For Peace – FFP), який почали формувати періодично з 2005 року для всіх країн світу [13].

Складові Індексу крихких держав світу (Fragile States Index), що є комплексним показником, який характеризує здатність (нездатність) влади контролювати цілісність своєї території, економічну, соціальну та демографічну ситуацію в країні, а також стійкість її державних інститутів свідчать про суттєві проблеми інституційного базису розвитку країни. Даний рейтинг щорічно складає Американський аналітичний центр Фонду миру (Fund for Peace), який спеціалізується на вивченні причин і умов, що викликають війни, і робить зусилля щодо їх запобігання.

Індекс крихких держав (FSI) включає групу загальних, економічних, соціальних та політичних, індикаторів, що впливають на добробут людей та характеризують ступінь національної нестабільності (неспроможності) (рис. 1).

Нижчі значення індексу FSI свідчать про кращі позиції країни у даному рейтингу. Відповідно, зниження індексу в динаміці вказує на покращення позицій та відносну стійкість державних інститутів, тоді як підвищення індексу свідчить про погіршення рівня стабільності країни за основними індикаторами.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну сприяло стрімкому посиленню крихкості України. За рік війни (2022–2023 рр.) відбулось зростання показника індексу FSI на 27,3 одиниць, з 68,6 у 2022 році до 95,9 у 2023 році (рис. 2).

Відповідно рейтинг України за цей період стрімко знизився, про що свідчить втрата 74 позицій рейтингу. У 2023 році Україна посіла 18 місце (з 179 країн) та знаходилась поруч з країнами Африки, такими як: Зімбабве (16 місце), Лівія (17 місце), Еритрея (20 місце). Очолила рейтинг найбільш крихких держав Сомалі (рис. 3). Таким чином, значення Індексу крихких держав та місце України в даному рейтингу, можна вважати показником віддаленості від досягнення Цілей сталого розвитку.

Найнижче значення індексу FSI (14,5) та відповідно найвищий рівень стабільності країни за загальними, економічними, соціальними та політичними індикаторами було у Норвегії. Деяко вищі значення індексу FSI мали Ісландія (15,7) та Фінляндія (16,0), посівши 178 та 177 місця рейтингу відповідно.

Аналіз складових Індексу крихких держав показав, що Україна за трьома індикаторами отримала максимальну оцінку (10 балів) серед усіх 179 країн, що свідчить про високий рівень нестабільності країни за цими показниками. Зокрема два соціальних індикатора «Біженці та ВПО» (S2) і «Зовнішнє

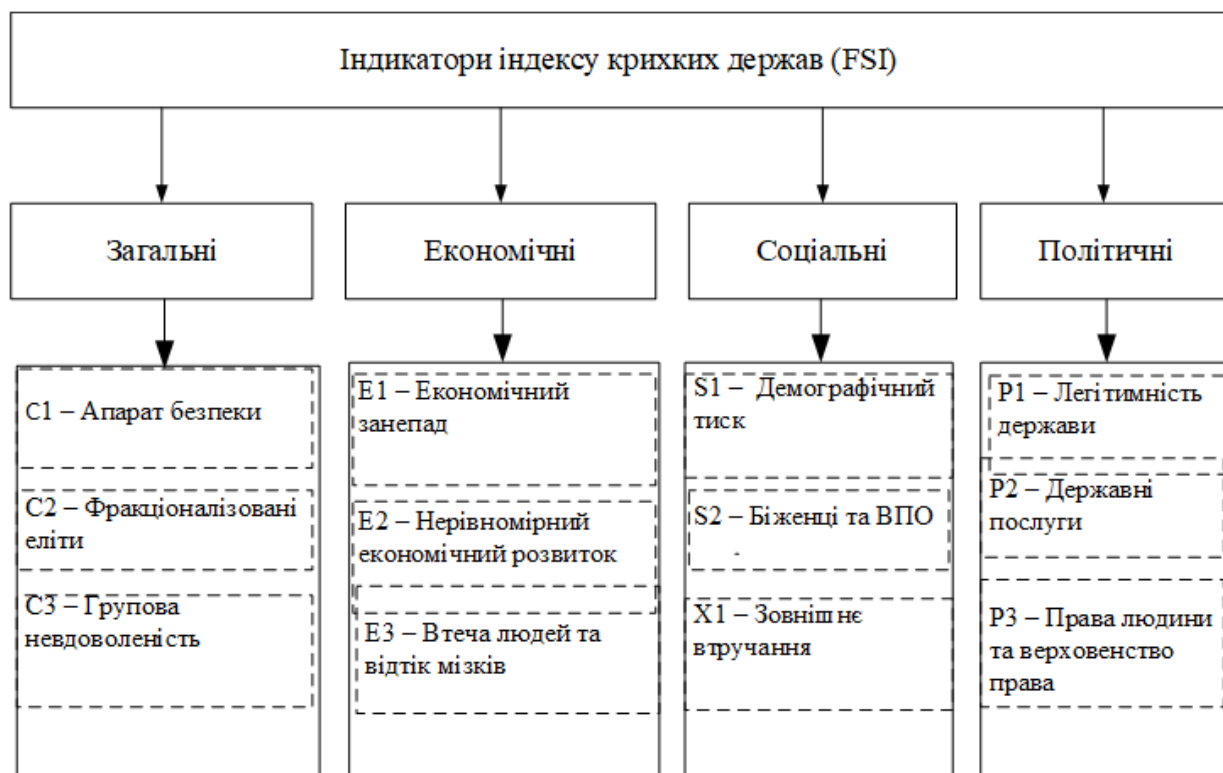

Рисунок 1 – Основні індикатори Індексу крихких держав

Джерело: побудовано автором за даними [13]

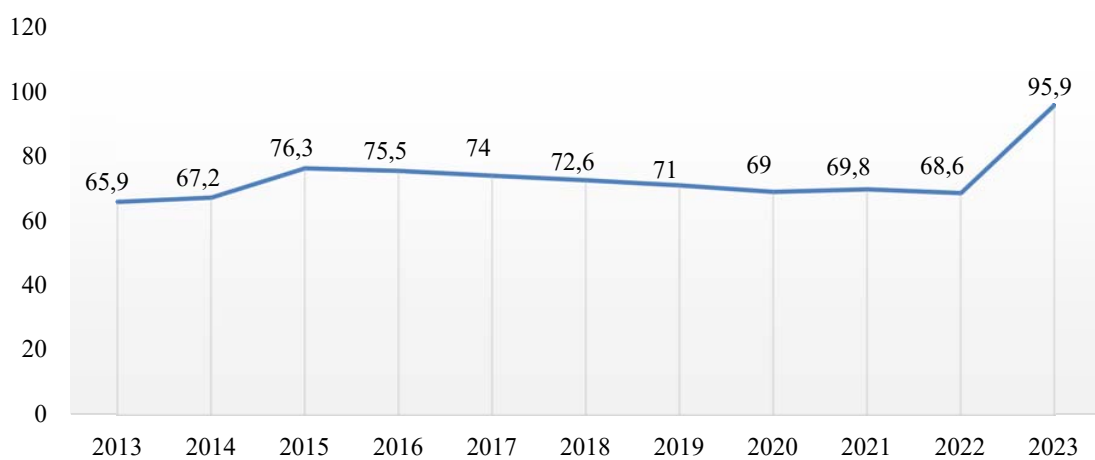

Рисунок 2 – Динаміка Індексу крихких держав (Fragile States Index – FSI) України за 2013–2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [13]

втручання» (X1) та складова загального індикатора «Апарат безпеки» (C1) стали основною причиною посилення крихкості України (рис. 4).

Саме ці індикатори є свідченням впливу агресивної війни на стабільність країни, на яку напали. Адже очевидним є те, що величезний потік українських біженців, що спостерігалось особливо на початку війни, став одним із факторів погіршення рівня стабільності України. Крім того, активні бойові дії, ракетний терор, тимчасова окупація територій, втручання іно-

земної армії є найбільшими загрозами для безпеки та економіки держави, що визначають її стійкість і здатність протистояти цим загрозам. Проте, Україна за майже три роки повномасштабної війни продемонструвала світу здатність протистояти, адаптуватися та трансформуватися в умовах недостатності економічних ресурсів та необхідного озброєння.

В контексті забезпечення економічної безпеки було окремо проведено аналіз економічної складової Індексу крихких держав. Зокрема було вста-

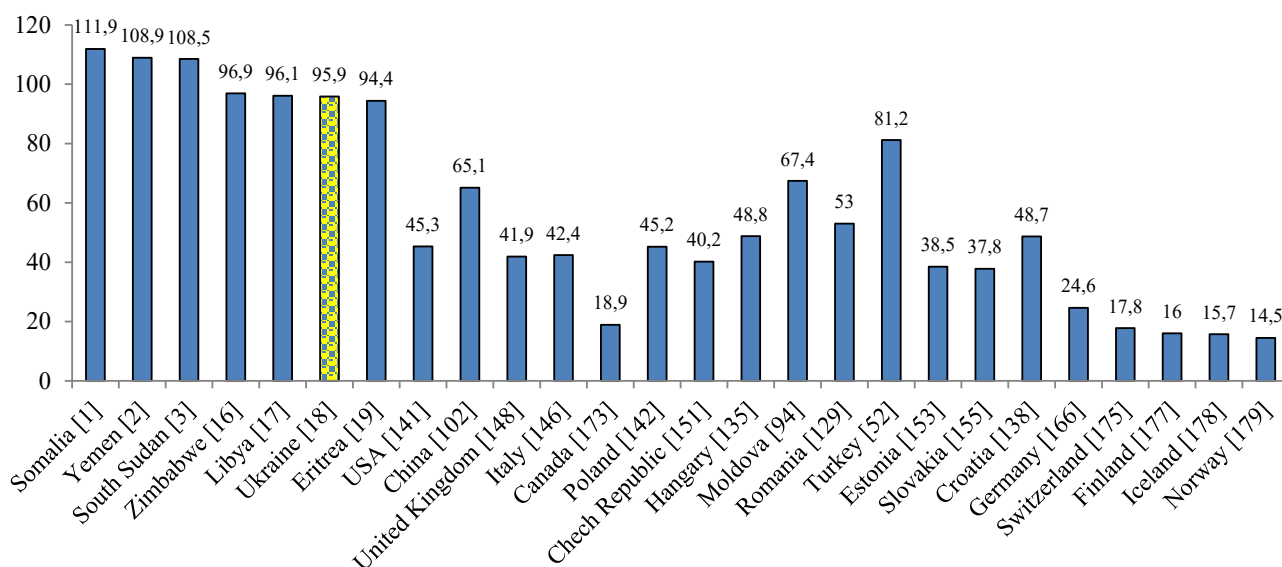

Рисунок 3 – Місце та індекс України та деяких держав у рейтингу «Індекс крихких держав (FSI)», 2023 рік
 Джерело: побудовано автором за даними [13]

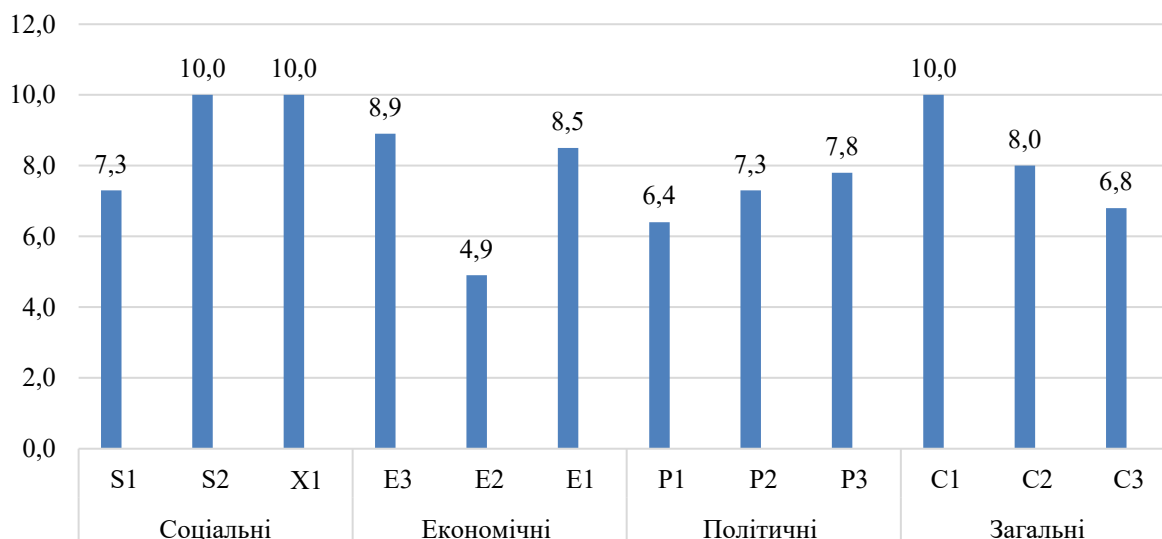

Рисунок 4 – Значення індикаторів Індексу крихких держав України, 2023 рік

Джерело: побудовано автором за даними [13]

новлено високі значення майже за всіма індикаторами, що вказує на високий ступінь ризику прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економічних інституцій. Зокрема значення індикатору втечі людей і «витоку мізків» (E3), що розглядає економічні наслідки переміщення населення, зокрема працездатного та висококваліфікованого було близьким до максимального та становило 8,9. Крім того, значення індикатору, що свідчить про економічний занепад суспільства в цілому (E1) за основними макроекономічними показниками також було високим (8,5) (рис. 5).

Для порівняння, значення економічних індикаторів E3 та E1 Індексу (FSI) країн найближчих сусідів, зокрема Польщі, були майже в двічі ниж-

чими, за показники України та становили 4,6 та 3,6 відповідно. Тоді як значення аналогічних індикаторів для Румунії склали 5,6 та 3,6 відповідно. Насамперед, високі значення економічних індикаторів Індексу крихких держав для України пов'язані з збройною агресією російської федерації, спрямованої на повне руйнування економіки країни.

Висновки. Основними факторами, що призводять до посилення крихкості України та відповідно зниження інституційної стійкості нашої держави є ті, що безпосередньо загрожують безпеці держави, зокрема зовнішнє втручання та військова агресія російської федерації. Така негативна тенденція буде тільки поглиблюватися вра-

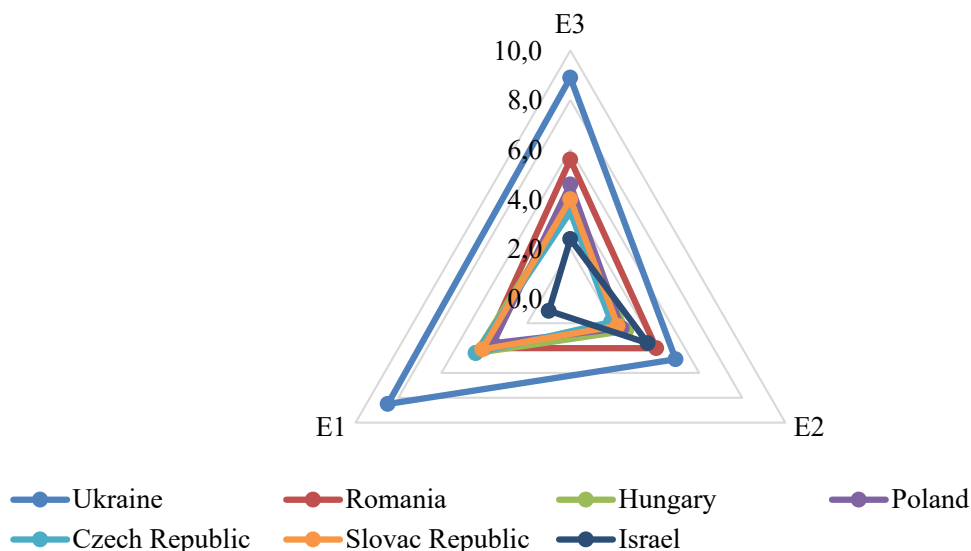

Рисунок 5 – Економічні індикатори Індексу крихких держав України та деяких країн, 2023 рік

Примітка: E1 – економічний занепад; E2 – нерівномірний економічний розвиток; E3 – втеча людей та «відтік мізків».

Джерело: побудовано автором за даними [13]

ховуючи умови повномасштабної війни, в яких перебуває Україна. В таких складних умовах вже сьогодні важливим є використання кращого світового досвіду та практик Європейського Союзу при формуванні державної політики щодо зміцнення інституційної стійкості та економічної безпеки держави.

Для вирішення проблем, що призводять до зниження інституційної стійкості держави до впливу як зовнішніх, так і внутрішніх викликів та загроз, необхідним є удосконалення інституційного середовища, проведення моніторингу економічної стійкості на основі визначених індикаторів стану економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Гриценко А.А. Комплементарність цифрових та соціально-економічних перетворень як чинник стабільності суспільного розвитку. *Стратегія розвитку України*. 2020. № 1. С. 4.
2. Жукова Л.М. Інституційна стійкість держави в умовах глобальної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 3–7.
3. Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 93–103.
4. Коцко Т.А. Економічна політика України в повоєнний період: інституційні аспекти активізації інноваційно-орієнтованих факторів. *Сталий розвиток – XXI століття. Дискусії 2023: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф.* Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2024. С. 21–33.
5. Лагутін В.Д. Стабільність суспільного розвитку: досвід міждисциплінарного дослідження. *Економічна теорія*. 2017. № 2. С. 5–18.
6. Пирожков С.І. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 6 квітня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 45–55.
7. Полозова Т.В., Колупаєва І.В. Аналіз міжнародних рейтингів України в контексті забезпечення економічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2022. № 1-2 (95-96). С. 103–113.
8. Про запровадження національної системи стійкості: Указ Президента України від 20 серпня 2021 р. № 479/2021 / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 29.08.2024).
9. Резнікова О. Концептуальні підходи до вибору моделі забезпечення національної стійкості. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 1. С. 18–27.
10. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 456 с.
11. Савіна Н.Б., Скиба О.О. Прикордонні території у контексті оцінки їх соціально-економічного та інноваційного потенціалу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. 2 (11). 137–144. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-21>
12. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. Затверджено Указом Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 20.07.2024).

13. Fragile States Index. веб-сайт. URL: <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (дата звернення: 20.07.2024).

References:

1. Gricenko A. A. (2020) Komplementarnist cifrovih ta socialnoekonomichnih peretvoren yak chinnik stabilnosti suspilnogo rozvitku [Complementarity of digital and socioeconomic transformations as a factor in the stability of social development]. *Strategiya rozvitku Ukrayini – Development strategy of Ukraine*, no. 1, p. 4. (in Ukrainian)
2. Zhukova L. M. (2017) Instiucijna stijkist derzhavi v umovah globalnoyi nestabilnosti [Institutional stability of the state in conditions of global instability]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 13, pp. 3–7. (in Ukrainian)
3. Kapinos G., Larionova K. (2023) Problemi upravlinnya stalim rozvitkom Ukrayini v umovah vijni [Problems of managing the sustainable development of Ukraine in the conditions of war]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 1, pp. 93–103. (in Ukrainian)
4. Kocko T.A. (2024). Ekonomichna politika Ukrayini v povoyennij period: instiucijni aspekti aktivizaciyi innovacijnooriyentovanih faktoriv [Economic policy of Ukraine in the post-war period: institutional aspects of activation of innovation-oriented factors]. *Stalij rozvitok – XXI stolittya. Diskusiyi 2023: materiali VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kiyiv: Nacionalnij universitet «Kiyev-Mogilyanska akademiya»*, pp. 21–33. (in Ukrainian)
5. Lagutin V. D. (2017) Stabilnist suspilnogo rozvitku: dosvid mizhdisciplinarnogo doslidzhennya [Stability of social development: experience of interdisciplinary research]. *Ekonomichna teoriya – Economic theory*, no. 2, pp. 5–18. (in Ukrainian)
6. Pirozhkov S. I. (April 6, 2022) Nacionalna stijkist Ukrayini: strategiya vidpovidi na vikliki ta viperedzhennya gibridnih zagroz (za materialami dopovidi na zasidanni Prezidiyi NAN Ukrayini) [National stability of Ukraine: a strategy for responding to challenges and anticipating hybrid threats (based on the materials of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine)]. *Visnik Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayini – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 5, pp. 45–55. (in Ukrainian)
7. Polozova T. V., Kolupayeva I. V. (2022) Analiz mizhnarodnih rejtingiv Ukrayini v konteksti zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki [Analysis of Ukraine's international ratings in the context of ensuring economic security]. *Mehanizm regulyuvannya ekonomiki – Mechanism of regulation of the economy*, no. 1-2 (95-96), pp. 103–113. (in Ukrainian)
8. Pro zaprovadzhennya nacionalnoyi sistemi stijkosti : [On the introduction of the national sustainability system]. Ukaz Prezidenta Ukrayini vid 20 serpnia 2021 r. no. 479/2021 / Prezident Ukrayini. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (in Ukrainian)
9. Reznikova O. (2019) Konceptualni pidhodi do viboru modeli zabezpechennya nacionalnoyi stijkosti [Conceptual approaches to choosing a model for ensuring national stability]. *Strategichni prioriteti – Strategic priorities*, no. 1, pp. 18–27. (in Ukrainian)
10. Reznikova O. O. (2022) *Nacionalna stijkist v umovah minlivogo bezpekovogo seredovisha : monografiya* [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv : NISD, 456 p. (in Ukrainian)
11. Savina N. B., Skyba O. O. (2024) Prikordonnii teritoriyi u konteksti ocinki yih socialno-ekonomichnogo ta innovacijnogo potencialu [Border territories in the context of assessing their socio-economic and innovative potential]. *Cifrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*, no. 2 (11), pp. 137–144. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-21> (in Ukrainian)
12. Strategiya ekonomichnoyi bezpeki Ukrayini na period do 2025 roku [Strategy of economic security of Ukraine for the period until 2025.]. Zatverdzheno Ukazom Prezidenta Ukrayini vid 11 serpnia 2021 r. no. 347/2021. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (in Ukrainian)
13. Fragile States Index. Available at: <https://fragilestatesindex.org/country-data/>

Стаття надійшла до редакції 06.09.2024